

Suzana Kocjančič

Sinergija pravnega koncepta največje otrokove koristi in doktrine socialnega dela z družino

Prispevek predstavi pomen in vlogo strokovnega znanja in delovanja socialnega dela na področju varstva otrok in družinske zakonodaje, ki kljub aktivnemu delu in dobri praksi ostajata v določeni meri spregledana oziroma pomanjkljivo ovrednotena. Z uporabo kvalitativne analize in tujih raziskav so na temelju zgodovinskega, pravnega in socialnodelovskega okvirja prikazane podobne povezave med pravnim pojmom največje otrokove koristi in doktrine socialnega dela z družino. Namen je predstaviti in ovrednotiti kompetence ter metodologijo socialnega dela na tem področju. Glede na trenutno umeščenost socialnega dela na omenjenem področju je cilj prispevka ozaveščanje strokovne javnosti o prispevku in avtentičnosti, s katerima socialno delo avtonomno odgovarja na kompleksnost izzivov pri konkretizaciji in implementaciji načela otrokove koristi v delu z družinami.

Ključne besede: otroci, socialno varstvo, družinsko pravo, centri za socialno delo, socialni delavci.

Suzana Kocjančič, univerzitetna diplomirana socialna delavka, je zaposlena na Centru za socialno delo Gorenjska, Enota Škofja Loka, področje dela: varstvo otrok in družine. Kontakt: suzana.kocjancic@yahoo.com.

Synergy between the legal concept of the best interests of the child and the doctrine of social work with families

The paper underscores the significance and the role of social work expertise and practice in the domain of child protection and family law. In this area, despite the presence of active work and good practice, social work remains to some extent overlooked or undervalued. The study utilizes qualitative analysis and foreign research to demonstrate the similarities between the authentic concept of the best interests of the child and the doctrine of social work with the family. These associations are rooted in historical, legal, and social work frameworks. The objective of the study is to highlight and evaluate the competencies and methodology of social work in this field. In light of the contemporary status of social work within this domain, the objective of the paper is to promote awareness among the professional community regarding the contribution and authenticity with which social work autonomously responds to the intricacies inherent in the realization and execution of the principle of the best interests of the child in the context of family work.

Key words: children, social protection, family law, social work centres, social workers.

Suzana Kocjančič, professional social worker employed at the Gorenjska Centre for social work, Škofja Loka Unit; field of expertise: protection of children and families. Contact: suzana.kocjancic@yahoo.com.

Uvod

Sodobne tendence na področju družinskega prava in socialnega varstva se osredotočajo na izboljšanje pravne zaščite otrok v sodnih postopkih pa tudi na mehanizme programov, namenjenih preventivnemu delu z družinami. Ključno načelo, ki je temelj vseh postopkov in dejavnosti, povezanih z otroki, je načelo največje koristi otroka (angl. *the best interests of the child*) (*Konvencija o otrokovih pravicah*, 1990). Gre za načelo, ki usmerja odločanje v sodnih postopkih in je integrirano na vse ravni strokovnega dela z otroki in družinami. Posebej je povezano s socialnim delom, zlasti na področju socialnovarstvenih dejavnosti. Med ključne državne institucije, ki s svojimi storitvami in ukrepi zagotavljajo posebno skrb otrokom in družinam, so centri za

0009-0002-9337-0539

socialno delo. V praksi socialne delavke oz. delavca na centru za socialno delo je omenjeno načelo implicitno v aktivnem delu z družino in pri oblikovanju strokovne dokumentacije za sodišča.

O konceptu otrokove koristi je bilo v zadnjih letih od uvedbe Družinskega zakonika (2017) izvedenih več strokovnih izobraževanj, pogrešala pa sem večje udejstvovanje stroke socialnega dela, saj v praksi večino dejavnosti, povezanih z varstvom otrokovih koristi, opravljajo prav strokovne delavke in delavci iz stroke socialnega dela. To me je spodbudilo k razmisleku o vlogi socialnega dela pri uresničevanju tega načela in raziskovanju vprašanja, kako se pravni koncept največje otrokove koristi povezuje z doktrino socialnega dela ter kako se ta sinergija kaže v institucionalnem okviru socialnega varstva in družinskega prava. Iz tega izhajata osrednji raziskovalni vprašanji tega prispevka: kako se razvoj koncepta največje otrokove koristi prepleta z doktrino socialnega dela in kako se ta sinergija udejanja v slovenskem sistemu socialnega varstva in družinskega prava?

V prispevku obravnavam zgodovinska in konceptualna izhodišča razvoja koncepta otrokove koristi skozi prizmo doktrine socialnega dela z družino, analiziram pa tudi relevantne zakonodajne okvire in vlogo centrov za socialno delo kot ključnih institucij pri varovanju otrokovih koristi v Sloveniji.

V nadaljevanju analiziram razvoj in vsebinske opredelitve otrokove koristi, vlogo socialnega dela pri oblikovanju socialnovarstvenega sistema, umeščanje tega koncepta v slovenski pravni okvir in institucionalno prakso centrov za socialno delo. Tako prikažem kompleksnost in izzive uresničevanja otrokovih koristi v praksi socialnega varstva in družinskega prava.

Metodologija

Prispevek temelji na kvalitativnem raziskovalnem pristopu, katerega namen je konceptualno in razlagalno raziskati preplet med pravnim konceptom največje otrokove koristi skozi prizmo doktrine socialnega dela z družino. Metodološki okvir upošteva interpretativne usmeritve kvalitativnega raziskovanja, ki omogočajo razumevanje kompleksnih konceptov v njihovem družbenem, zgodovinskem in strokovnem kontekstu.

Raziskavo sem zasnovala kot narativni pregled literature, ki omogoča vključevanje heterogenih virov ter konceptualno in razlagalno obravnavo preučevanega pojava. Narativni pristop temelji na analitičnem branju in interpretaciji besedil. Pri tem poudarek ni na izčrpnem zajemu celotne literature, temveč na razumevanju pomenskih poudarkov, konceptualnih usmeritev in razvojnih procesov, povezanih s konceptom največje otrokove koristi.

Podatki izhajajo iz analize pravnih dokumentov, znanstvenih člankov, monografij in strokovnih gradiv s področja socialnega dela. Vire sem iskala v podatkovnih bazah COBISS, DiKUL, JSTOR in Cambridge University Press ter v veljavnih zbirkah zakonodaje (Uradni list Republike Slovenije, PIRS).

V analizo sem vključila vire brez stroge časovne omejitve, s poudarkom na literaturi iz obdobja 2014–2025, ki sovпада s 25. obletnico sprejema Konvencije o otrokovih pravicah in z okrepljenimi strokovnimi razpravami o konceptu največje otrokove koristi. Pregled sem dopolnila s starejšimi temeljnimi deli stroke socialnega dela, pomembnimi za razumevanje zgodovinskega in konceptualnega razvoja obravnavanih vsebin. Z uporabo ključnih besed v slovenskem in angleškem jeziku (npr. otrokova korist, socialno delo, centri za socialno delo, otrokove pravice, sodna praksa) sem pridobila približno 55 virov. V končno analizo sem jih vključila 37, in sicer na podlagi njihove vsebinske relevantnosti glede na raziskovalna vprašanja ter povezanosti s področjem socialnega dela in slovenskim sistemom socialnega varstva in družinskega prava.

V raziskavi niso bili uporabljeni empirični raziskovalni instrumenti, saj gre za teoretsko-analitično študijo sekundarnih virov. Analiza gradiva je potekala z uporabo narativnega pristopa, ki v kvalitativnem raziskovanju vključuje interpretativno analizo besedil, primerjalno branje virov ter analizo pomenov in strokovnih diskurzov. Tak pristop omogoča razumevanje, kako se v pravnih dokumentih, znanstveni literaturi in strokovnih razpravah oblikujejo razlage pojma največje otrokove koristi in kako se v teh besedilih prepletajo pravni, socialnodelovski in institucionalni vidiki (Flick, 2015).

Postopek analize je potekal v več zaporednih fazah. Najprej sem izvedla poglobljeno kvalitativno analizo besedil. Pri njej sem uporabila odprto kodiranje in z njim identificirala ključne pojme in pomenske vzorce. Na tej podlagi sem s primerjanjem in povezovanjem kod oblikovala kategorije oziroma tematske sklope, ki so omogočili strukturiranje analiziranega gradiva. V sklepni fazi sinteze so bili tematski sklopi povezani v osrednji analitični temi, ki pojasnjujeta udejanjanje pravnega standarda največje otrokove koristi v praksi in vlogo doktrine socialnega dela pri njegovem zagotavljanju v slovenskem institucionalnem kontekstu.

Zgodovinski pregled opredelitve otrokove koristi

Razvoj koncepta otrokove koristi

Razumevanje sodobne perspektive otroka in njegovega položaja v družbi izhaja iz socialno-konstruktivistične paradigme, ki otroka obravnava kot aktivni družbeni subjekt in kot nosilca pravic. V okviru sodobnih socioloških in socialnodelovskih razprav, zlasti v kontekstu pozne moderne oziroma postmoderne perspektive, so otrokove potrebe, glas in blaginja prepoznani kot osrednje merilo družinskih, vzgojnih in institucionalnih praks (Grindheim idr., 2021; Podreka in Tašner, 2019; Narat in Boljka, 2017).

V tem kontekstu je smiselno opozoriti na ključne zgodovinske in družbene mejnike, ki so pripomogli k oblikovanju današnje perspektive otroka in z

njo povezanega koncepta otrokove koristi. Otroci so bili velik del zgodovine, vse do 20. stoletja, v pravnem in socialnem pogledu spregledani in preslišani (Podreka in Tašner, 2019). Kot pomembno velja omeniti obdobje kolonializma, v katerem je bil oče družbeno in pravno priznan kot izključni nosilec odgovornosti za družinske razmere, otroci in žene pa so bili obravnavani kot njemu podrejeni in razumljeni kot del njegove lastnine. V tem kontekstu so bile družbeno in pravno dopustne prakse telesnega kaznovanja, zastraševanja in izkoriščanja otrok (Carbone, 1995, str. 721–726).

Postopne družbene spremembe v družbenih predstavah o otroku in otroštvu, usmerjene v varstvo in blaginjo otrok, so se začele že sredi 18. stoletja v okviru ekstenzivnih politik, ki so zlasti matere nagovarjale k večji odgovornosti za blaginjo otrok. V 19. stoletju so se te spremembe z industrializacijo kazale v pomembnih preobrazbah razmerij med družino, delom in trgom. K tem premikom so pripomogli zmanjševanje rodnosti, preoblikovanje družbenih predstav in pojmovanj otroka iz večinoma ekonomskega dejavnika v socialnega in čustvenega člana družine, vse večji pomen formalnega izobraževanja in postopna krepitev starševske odgovornosti prek zakonodaje in razvoja socialne politike (Švab, 2017, str. 55–60).

Na prehodu v 20. stoletje so se začeli oblikovati normativni temelji za mednarodno ureditev zaščite otrok in njihovih pravic. Ženevska Deklaracija o otrokovih pravicah (1924) je prvič na mednarodni ravni priznala posebne pravice otrok in opredelila odgovornosti odraslih do njihove zaščite. Nadaljnji pomemben mejnik je Deklaracija o otrokovih pravicah (1959), ki je dodatno poudarila potrebo po posebni skrbi in varstvu otrok. Obe deklaraciji sta postavili temelje za Konvencijo o otrokovih pravicah, ki jo je Generalna skupščina OZN soglasno sprejela 20. novembra 1989 in ki je še danes temeljni mednarodni dokument, v celoti namenjen otrokovim pravicam, in prelomnica v njihovi zgodovini (Jager Agius, 2014, str. XVII–XX).

Konvencija otroke opredeljuje kot nosilce pravic, njena posebnost pa izhaja iz njenih temeljnih vodilnih načel, med katerimi je ključno načelo otrokove koristi. To je eno izmed osrednjih razlagalnih načel konvencije in je ključno za njeno razumevanje in izvajanje. Načelo otrokove koristi, opredeljeno v 3. členu konvencije, določa, da morajo biti otrokove koristi vodilo vseh dejavnosti in odločitev v zvezi z otroki, ne glede na to, ali jih sprejemajo države ali zasebne institucije. Njena temeljna vsebina se nanaša na omejevanje moči odraslih, ki so zaradi otrokovega pomanjkanja izkušenj in sposobnosti za razsojanje tradicionalno odločali v njegovem imenu. Države pogodbenice so zato zavezane zagotavljati otrokovo varstvo in blaginjo ob hkratnem spoštovanju pravic in dolžnosti staršev ter vzpostavljati ustrezne standarde delovanja institucij, namenjenih skrbi in varstvu otrok. Republika Slovenija je 17. julija 1992 na podlagi Temeljne Ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti ter Akta o notifikaciji nasledstva od Socialistične federativne Republike Jugoslavije nasledila Konvencijo Združenih narodov o otrokovih pravicah (Varuh človekovih pravic, b.d.).

Definicija otrokove koristi in njena vsebinska izhodišča

Iz pregledane strokovne literature lahko razberemo, da pojem otrokove koristi ni podrobneje definiran, temveč so omenjeni posamezni elementi oziroma okvirji, ki omogočajo presojo otrokove koristi v vsakem konkretnem primeru (Čižman, 2019). Otrokove koristi je zato mogoče opredeliti kot vrednostni in normativni pojem, ki kot temeljno vodilo in pravni standard usmerja odločanje v vseh postopkih in dejavnostih, ki se nanašajo na pravice in interese otrok. Gre za načelo, ki se uporablja tako v pravnem kot v socialnem kontekstu, pri tem pa velja omeniti, da natančna merila za presojo otrokovih koristi v slovenski pravni in socialnodelovni praksi niso izrecno opredeljena, temveč jih nakazuje predvsem sodna praksa. Neopredeljenost pojma strokovnjakinjam in strokovnjakom daje določeno stopnjo diskrecijske pravice pri odločanju o tem, kaj je v otrokovo korist, pri tem pa se opirajo na različna merila in smernice, ki obsegajo ključna področja otrokovega življenja (Čižman, 2019, str. 62–63).

Med najpogosteje uporabljenimi merili so preučevanje značilnosti in potreb otroka, starševskih kapacitet in odnosne dinamike v družini ter vplivov širšega socialnega okolja, kot so bivalne razmere, materialni položaj in socialna mreža. Gre za široka področja, ki jih je treba vedno znova konkretizirati glede na posameznega otroka, pri tem pa lahko njegova korist v različnih življenjskih okoliščinah in starostnih obdobjih variira (Čižman, 2019; Čujovič, 2019).

S pravnega vidika je pomembno, da so interesi otroka pred interesi drugih, zlasti staršev¹, to je temeljno izhodišče pri oceni otrokove koristi (Čujovič, 2019, str. 67). Z vidika socialnega dela pa sta pri iskanju ustreznih rešitev v zadevah, ki zadevajo otroka in njegovo korist, ključna raziskovanje otrokovega sveta in uporaba ravnanj, ki otroka aktivno vključujejo v proces odločanja (Čižman, 2019, str. 61–73).

Načelo otrokove koristi je v pravnem kontekstu umeščeno med splošna pravna načela, ki so izraz temeljnih vrednot, kot so pravičnost, enakost in varstvo temeljnih pravic posameznika. Enako velja za načelo otrokove koristi, ki je temeljno vodilo v vseh postopkih, povezanih z otrokom, in sinonim za pravno in socialno varnost otroka. Pomembna značilnost tega načela je tudi prilagodljivost različnim okoliščinam, zato omogoča uporabo v različnih kontekstih. Funkcija načela je interpretativne narave, to pomeni, da ne ponuja enopomenskih odgovorov, temveč dopušča več možnih rešitev. To dodatno poudarja njegovo večdimenzionalnost in kompleksnost.

Ta kompleksnost zahteva presojo z vidika trenutnih in dolgoročnih koristi, prav tako tudi posledic, ki jih bo imela odločitev na otrokovo življenje v bližnji in daljni prihodnosti, saj se z njegovim razvojem spreminjajo njegove sposobnosti, potrebe in koristi, tako da mu tisto, kar mu koristi zdaj, ne bo nujno koristilo tudi v prihodnosti (Zermatten, 2010; Čižman, 2019, str. 71).

1 V prispevku uporabljam izraz starš kot ključni subjekt, ki je odgovoren za otrokovo življenje, to pa so poleg bioloških staršev še vsi drugi zakoniti zastopniki otroka.

Vse odločitve morajo biti usmerjene v ustvarjanje spodbudnega okolja, ki otrokom omogoča uresničevanje njihovih potencialov in razvoj v kompetentne posameznike (Bester, 2018; Kopelman, 2018).

V praksi ugotavljanje in presojanje otrokovih koristi poteka v strokovno utemeljenem in interdisciplinarnem sodelovanju različnih strok, ki s specifičnimi znanji pripomorejo k celostnemu razumevanju otrokovih življenjskih okoliščin in potreb. Med njimi ima socialno delo osrednjo vlogo, saj s celostnim razumevanjem življenjskega sveta otroka povezuje, kontekstualizira strokovne ugotovitve in jih umešča v družinski in širši socialni okvir, to pa je ključno za utemeljeno presojo otrokovih koristi v okoliščinah posameznega otroka.

Razvoj socialnega dela in njegova vloga pri oblikovanju socialnovarstvenega sistema

Zametki socialnega dela so se začeli oblikovati v poznem 19. stoletju. To obdobje so zaznamovali procesi industrializacije in preobrazbe družbenih slojev ter pomembne politične in pravne reforme, ki so vplivale na življenjske razmere prebivalstva. Posledice sprememb v socialnih strukturah, pospešena urbanizacija in širitev industrializacije so ustvarile razmere za nastanek zgodnjih oblik socialnega dela in za razvoj prvih organiziranih oblik socialnih intervencij v evropskih državah (Adams idr., 2000). Kot odgovor na te izzive so se v drugi polovici 19. stoletja začela pojavljati številna gibanja (predvsem ženska), ki so se zavzemala za pravice in reforme na področju socialnega varstva. To je utemeljilo razvoj socialnega dela, kot potrjujejo tudi primerjalne evropske analize, ki opisujejo pomembno vlogo civilnodružbenih gibanj pri nastanku stroke (Adams idr., 2000).

Razcvet stroke socialnega dela se je intenzivneje dogajal v 20. stoletju; takrat se je tudi uveljavil izraz »socialno delo«, ki se je v različnih državah razvilo v profesionalno, konceptualno opredeljeno in socialnopolitično pomembno dejavnost (Bamford, 2015).

Socialno delo se je v zgodovini razvijalo kot odziv na potrebe ljudi in je *a priori* usmerjeno v pomoč, podporo in zaščito najranljivejših skupin v družbi z namenom zmanjševanja neenakosti in izboljšanja kakovosti življenja teh skupin (ti. socialne pravičnosti) (Zaviršek in Leskovšek, 2006).

V slovenskem prostoru je profesionalno socialno delo omenjeno že v medvojnem obdobju, vendar se je kot samostojna stroka razvilo šele po drugi svetovni vojni. V primerjavi z zahodnimi državami je bil razvoj stroke socialnega dela poznejši in ni izhajal iz avtonomnih družbenih gibanj, usmerjenih v socialno pravičnost, temveč je bil izraziteje odvisen od tedanjega političnega sistema, ki je sicer vzpostavil institucionalne okvirje delovanja socialnega dela, hkrati pa do stroke ohranjal nadzor in ambivalenten odnos (Zaviršek v Zaviršek in Leskošek, 2006, str. 5–8). Zato je bil prehod k sodobni profesionalizaciji socialnega dela postopen in zahteven, saj je vključeval preseganje

tedanjih skrbstvenih praks in patriarhalnih družbenih vrednot, ki so omejevale strokovno avtonomijo socialnega dela. Pri tem so imele ključno vlogo aktivistke od 60. let, zlasti pa v 70. in 80. letih 20. stoletja, ki so s svojim javnim, strokovnim in političnim delovanjem pripomogle k postopnemu vključevanju temeljnih izhodišč socialnega dela v snovanje socialnovarstvene zakonodaje, tudi na področju varstva otrok in družine (Leskošek v Zaviršek in Leskošek, 2006).

Predstavljeni razvoj socialnega dela simbolizira pomembno izhodišče za razumevanje vloge socialnega dela pri uveljavitvi koncepta otrokove koristi v socialnovarstvenem sistemu.

Razvoj konceptualizacije otrokove koristi v slovenskem pravnem sistemu

V Sloveniji so otrokove pravice uvrščene v najvišjo ustavno kategorijo, zapisane so v 56. členu Ustave Republike Slovenije². Umeščenost pravic otrok v temeljni in najvišji pravni akt države poudarja posebno ranljivost njihovega položaja v vseh segmentih življenja. Na razvoj pojma otrokove koristi v slovenskem pravnem prostoru so zgodovinsko gledano vplivali tile pravni dokumenti: Občji državljanski zakonik iz časa Habsburške monarhije (veljaven od leta 1812 do leta 1945)³, Temeljni zakon o razmerju med starši in otroki (1946), Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (1976; novela zakona, 2004) in Družinski zakonik (2017). Navedena pravna zakonodaja je v skladu z družbenimi spremembami postopno uvajala pojem otrokove koristi v pravna področja, povezana z otroki in njihovimi pravicami. Sprva so bile otrokove koristi upoštevane kot eno izmed meril odločanja pri posameznih pravnih institutih. Sčasoma se je njihov pomen okrepil in razvil v temeljno vodilo odločanja, pri tem pa so pri uporabi tega načela še naprej obstajale določene razlike (Čujovič, 2019, str. 59–63).

Novelo C Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (2004) je nadomestil danes aktualni Družinski zakonik (2017). Ta je otrokove koristi kot načelo opredelil v uvodnih določbah zakonika (7. člen). To pomeni, da ga je treba upoštevati pri razlagi vseh določb, povezanih z otroki. V primerjavi s prejšnjo zakonodajo je zakonska dikcija otrokove koristi v Družinskem zakoniku opredeljena širše, med drugim omenja starše kot pomembne deležnike pri udeležanju otrokovih koristi (Čujovič, 2019, str. 65).

Poleg Družinskega zakonika je za konceptualizacijo otrokove koristi v slovenskem pravnem sistemu ključen tudi Zakon o socialnem varstvu (2007), ki področje socialnega varstva ureja z vidika zaščite ranljivih skupin, med katere sodijo družine z otroki. Ta zakon je relevanten pravno-formalni okvir

2 Ustava Republike Slovenije (1991) poleg 56. člena vsebuje še druge določbe, povezane s pravicami otrok.

3 Občji državljanski zakonik velja za začetnika uveljavljanja načela otrokove koristi v slovenskem pravnem prostoru (Čujovič, 2019, str. 59).

za zagotavljanje socialne zaščite in podpore otrokom ter družinam v ranljivih položajih in s tem pripomore k spodbujanju njihove blaginje in celostnega razvoja. Izvajanje teh usmeritev v praksi temelji na dejavnostih socialnega varstva, ki jih opravljajo javne službe in pooblaščen izvajalci, med katerimi imajo osrednjo vlogo centri za socialno delo kot javni socialnovarstveni zavodi (Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti, 2024).

Center za socialno delo: ključna institucija varovanja otrokovih koristi v sistemu socialnega varstva in družinskega prava

Centri za socialno delo so strokovne institucije, ki se na profesionalno in organizirano ukvarjajo s preprečevanjem in razreševanjem socialnih stisk, težav in izzivov posameznikov, družin in drugih skupin ljudi. So temeljna institucija, ki z ukrepi in s storitvami pokrivajo večji del socialnega varstva (Žnidar idr., 2019, str. 150). Ključne naloge centrov za socialno delo so izvajanje socialnovarstvenih storitev, javnih pooblastil in drugih zakonskih pristojnosti, opredeljenih v Katalogu centrov za socialno delo (Skupnost centrov za socialno delo Slovenije, 2024). Te naloge opravljajo strokovne delavke in delavci⁴, ki večinoma prihajajo iz stroke socialnega dela. Kompleksnost dela na centrih za socialno delo se kaže v hkratnem zagotavljanju pomoči in podpore z aktivnim delovanjem za preprečevanje stisk in škode uporabnikom. Delo zahteva široko strokovno znanje, razvite spretnosti ter hitro odzivanje na izzive in krizne situacije, hkrati pa vključuje številne administrativne in procesne obveznosti, ki jih določa raznovrstna zakonodaja.

Eno od takšnih področij dela na centru za socialno delo je varstvo otrok in družine, ki večinoma temelji na določbah Družinskega zakonika. Splošno pooblastilo 153. člena Družinskega zakonika opredeli center za socialno delo in sodišče kot osrednji instituciji za varstvo otrokovih koristi in ju pooblašča za izvedbo potrebnih ukrepov v primeru ogroženosti. Takšne ukrepe⁵ izreka izključno sodišče (155. člen Družinskega zakonika); to je ključna sprememba glede na prejšnjo zakonodajo, v kateri je bil za nekatere ukrepe pristojen center za socialno delo (npr. odvzem otroka).

Poslanstvo centrov za socialno delo pri delu z družino temelji na znanjih o procesih pomoči, utemeljenih na konceptu delovnega odnosa, poglobljenega razumevanja kompleksnosti družine kot dinamičnega sistema (znanje o družinah kot znanje za ravnanje) ter na komunikacijskih spretnostih in uporabi jezika socialnega dela, ki omogoča raziskovanje in soustvarjanje zelenih izidov ter potrebnih sprememb v odnosni dinamiki družinske skupnosti (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019).

Zakonodajni okvir centru za socialno delo nalaga dolžnost, da izvede vsa dejanja za varstvo otrokovih koristi, od podpore družini do intervencij, tudi

4 Strokovni delavec po 69. členu Zakona o socialnem varstvu (2007).

5 Družinski zakonik ukrepe za varstvo koristi otroka v grobem deli na začasne odredbe, nujni odvzem otroka in ukrepe trajnejšega značaja (Čujović, 2019, str. 497).

nujni odvzem otroka. Center za socialno delo je po Družinskem zakoniku tako predlagatelj postopkov kot tudi organ, ki na sodišče podaja poročila in strokovna mnenja.

Z uvedbo prenosa odločanja o ukrepih za varstvo koristi otroka s centrov za socialno delo na sodišča so centri za socialno delo izgubili dvojno vlogo, zato imajo njihova strokovna mnenja in ravnanja v sodnih postopkih večjo pravno relevantnost kot po prejšnji zakonodaji (Čujovič, 2019 str. 448–449, 478–480).

Sodišča pri odločanju izhajajo iz pravnih načel, ki se razlikujejo od zakonitosti socialnega dela. To je za strokovne delavke in delavce na centrih za socialno delo poseben izziv, zlasti kadar sodne odločitve ne upoštevajo njihovih strokovnih stališč. To poudarja zahtevnost in pomembnost vloge centrov za socialno delo pri varovanju otrokovih koristi kot enega temeljnih stebrov družbene blaginje.

Umeščanje koncepta otrokove koristi v doktrino socialnega dela

V tem poglavju predstavljam odgovor na osrednji raziskovalni vprašanje: kako se razvoj koncepta največje otrokove koristi prepleta z doktrino socialnega dela in kako se ta povezava udejanja v slovenskem sistemu socialnega varstva in družinskega prava. Izhajam iz prej predstavljenih teoretskih, zgodovinskih in normativnih izhodišč ter iz ugotovitev analize strokovne in znanstvene literature, kot je predstavljeno v metodološkem poglavju.

V nadaljevanju sta osvetljeni dve vsebinsko povezani osrednji področji udejanjanja koncepta otrokove koristi v praksi socialnega dela: prvo se nanaša na vlogo in pomen socialnega dela z družino pri uresničevanju otrokovih koristi, drugo pa na kompleksnost njenega udejanjanja v institucionalni praksi centrov za socialno delo, zlasti z vidika interdisciplinarnega sodelovanja, institucionalnih pričakovanj in strokovne avtonomije. Obe področji obravnavam ob upoštevanju ugotovitev tujih raziskav in lastne strokovne refleksije, ki izhaja iz izkušenj dela na področju varstva družine in otrok v okviru centra za socialno delo.

Udejanjanje instituta otrokove koristi v okviru socialnega dela z družino

Stroka socialnega dela in pravni koncept otrokovih koristi imata skupne korenine, ki izhajajo iz humanitarnih in socialnih gibanj 19. stoletja. V 20. stoletju sta postala še pomembnejša. Za obe področji je skupno temeljno razumevanje človekovih pravic in prizadevata si za izboljšanje kakovosti življenja ranljivih skupin, zlasti otrok. Socialno delo to uresničuje z zagotavljanjem pomoči in zaščite ranljivih v družbi, načelo otrokove koristi pa deluje kot mehanizem, ki z namenom zaščite otrok omejuje moč odraslih in se sklada

s prizadevanji socialnega dela za pravičnejšo družbo. Načelo otrokove koristi usmerja odločitve tako, da otrokom omogočajo uresničitev potenciala in razvoj v kompetentne posameznike (Kopelman, 2018). Skupna jima je usmerjenost v izboljšane kakovosti življenja ranljivih oseb, to pa pripomore k družbeni blaginji na sploh.

Iz analize konceptov socialnega dela⁶ in koristi otrok razberem, da sta njuni kompleksnost in struktura podobni. Koncepti obeh so zasnovani široko in splošno, kar omogoča prilagodljivo uporabo v različnih kontekstih. Zahtevajo konkretizacijo, kar poudarja njihovo prožnost in dinamičnost. Kompleksnost poudarja tudi njihova interpretativna narava, to v praksi pomeni, da ni enopomenskih odgovorov, to pa poudarja njihovo večdimenzionalno uporabo.

Izsledki raziskave (Zumbach idr., 2022) potrjujejo, da kljub široki uporabi koncepta otrokove koristi ni vzpostavljenega soglasja o njegovi natančni definiciji. Razsežnosti in merila za njeno ugotavljanje ostajajo neenotno opredeljena. To se kaže v heterogenosti obstoječih smernic in dodatno potrjuje kompleksnost koncepta. Merila, ki so bila razvita na tem področju, temeljijo na raziskovanju družinskega življenja (interakcije, odnosi, navezanost, komunikacija, reševanje konfliktov, družinske vloge in rutine), vključujejo raziskovanje starševanja (odzivanje na otrokove potrebe, starševske kompetence, odzivanje v različnih življenjskih situacijah, tako ugodnih kot stresnih, pričakovanja od otrok, izpolnjevanje vloge avtoritete), raziskovanje otrokovega sveta (razvojne značilnosti, spretnosti spoprijemanja s težavami, njegova stališča, želje) in raziskovanje kulturnih dejavnikov (socialno okolje, verska prepričanja, kulturne norme, življenjski slog). Smernice za pridobivanje in vrednotenje informacij priporočajo večmetodni pristop, ki vključuje pogovore s starši, opazovanje interakcij in multidisciplinarno sodelovanje.

Tuja študija (Cossar idr., 2014), ki obravnava vključevanje otrok v formalne sodne postopke, potrjuje ključni pomen vzpostavitve zaupnega odnosa med otrokom in socialno delavko oz. delavcem, ki otroku pomeni tako oporo kot tudi potrebno pripravo na postopke na sodišču. Študija kaže, da je ne glede na to, koliko je participacija otrok vgrajena v politiko in postopke, kakovost odnosov, vzpostavljenih med socialnimi delavci in otroki, ključna za njeno uresničitev v praksi (prav tam, str. 110).

V stroki socialnega dela vse naštetu pooseblja doktrina socialnega dela z družino, ki je zasnovana za delo s kompleksnimi sistemi in njihovimi podsistemi, kot je družinski sistem v povezavi z različnimi življenjskimi konteksti (Čačinovič Vogrinčič in Mešl, 2019). V praksi opažam, da družine, ki se spoprijemajo s spremembami, kot je razhod partnerjev, potrebujejo pomoč in podporo pri odločanju, ali bi želeli delati v smeri, da se ohranijo kot skupnost, se preoblikujejo ali pa se razidejo na način, ki je najmanj škodljiv za vse

6 Koncept delovnega odnosa, koncept soustvarjanja, perspektiva moči, etika udeležенosti, znanje za ravnanje, koncept dela z družino na dveh ravneh ipd.

vpletene. Starši, ki se ne morejo dogovoriti o ključnih vprašanjih glede otrok, pogosto pričakujejo, da bodo njihov spor razrešili zunanji akterji – sodišča, izvedenci ali drugi strokovnjaki. Kljub številnim strokovnim mnenjem, tudi mnenjem izvedencev, in sodnim odločitvam v praksi opažam, da ostaja takšen konflikt med starši nerazrešen. Nerazrešeni spori se preusmerijo v druge, subtilnejše oblike konfliktov, v katerih otrok postane žrtev.

Kadar starši sodnih odločitev ne uspejo prenesti v svoje vsakdanje življenje, se lahko kljub njihovemu formalnemu sprejetju in oceni, da so te v največjo korist otroka, v praksi pojavijo nasprotni učinki. Zato menim, da je ključno ozaveščanje o pomenu in vrednosti dela z družino. Prav stroka socialnega dela je razvila koncepte in metode socialnega dela z družino, ki omogočajo avtonomno in strokovno odzivanje na kompleksnost koncepta otrokove koristi.

Kompleksnost uresničevanja otrokove koristi: izzivi in možnosti

Zgodovinski pregled razvoja koncepta otrokove koristi kaže, da sodobne pravne usmeritve vse bolj poudarjajo pomen zagotavljanja največjih koristi za otroke in njihovo uresničevanje v praksi. To je razvidno tudi v slovenskem pravnem sistemu, kjer je po uvedbi Družinskega zakonika občutno večji poudarek na institutu otrokovih koristi v primerjavi s preteklo zakonodajo.

O tej temi poteka projekt *Zagotavljanje največje koristi otroka v civilnosodnih postopkih v Sloveniji*⁷, katerega cilj je izboljšati varstvo otrokovih pravic v družinskih postopkih s posebnim poudarkom na načelu otrokove koristi. V okviru projekta je bila izvedena raziskava o praksah in kompetencah strokovnih deležnikov (Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja, 2024). Raziskava poudarja pomen preventivnega dela z družino in potrebo po kakovostnem in zgodnjem delu s starši in otroki na centrih za socialno delo, še preden primer preide v sodni postopek, ob tem pa poudarja nujnost sistematičnega izobraževanja, multidisciplinarnega pristopa ter priprave protokolov in standardov – od smernic za delo z otroki in pripravo kakovostnih strokovnih mnenj do prenosa dobrih praks.

V praksi opažam, da se v družinskih postopkih pravna stroka zelo opira na izvedenska mnenja, zlasti s področja klinične psihologije. Raziskava o izvedenstvu v družinskih zadevah (Burkelc, 2023) kaže, da so sodniki pogosto kritični do izvedenstva s področja socialnega dela. To povezujejo z nejasno vlogo socialnega dela v sodnih postopkih, omejeno procesno uporabnostjo mnenj in zabrisano mejo med izvedenskimi in strokovnimi mnenji centrov za socialno delo.

Sodniki kot ključni prispevek k večji kakovosti strokovnih mnenj poudarjajo predvsem potrebo po več srečanjih izvedenca z otrokom in s starši ter

⁷ Gre za projekt, ki ga sofinancirata Svet Evrope in Evropska Unija, izvaja pa ga Oddelek za pravice otrok Sveta Evrope v sodelovanju z Ministrstvom za pravosodje Republike Slovenije. Projekt poteka od 1. septembra 2023 do 28. februarja 2026.

po bolj poglobljenem opisu družinskih odnosov, komunikacije, navezanosti, sodelovanja in otrokovega socialnega okolja.

V jeziku socialnega dela je to raziskovanje družinskega in otrokovega življenjskega sveta. Doktrina socialnega dela z družino omogoča holističen pogled v družinske kontekste posameznih družinskih sistemov in predstavlja temelj za preventivno delo z družino v sistemu socialnega varstva (Čačinovič Vogrinič in Mešl, 2019).

Kljub številnim prizadevanjem za večjo prepoznavnost socialnega dela pa iz omenjenih raziskav razberem, da je raven informiranosti o stroki socialnega dela, metodah in konceptih, zlasti na področju dela z družinami, razmeroma nizka. To se kaže tudi na strokovnih posvetih o varovanju otrokovih koristi, saj deležniki v poudarjajo stroki psihologije in medicine. Povezava obeh raziskav razkriva paradoks med normativnimi pričakovanji pravne stroke glede vloge centrov za socialno delo in zadržki sodnikov do strokovnosti socialnega dela in nepoznavanjem njegove metodologije (Burkelc, 2023).

Sklep

Zgodovinski razvoj družbenega pogleda na otroka – od nekdanje podrejenosti do sodobnega razumevanja otroka kot aktivnega imetnika pravic – je temelj za današnje pojmovanje načela največje koristi otroka. Njegovo uresničevanje je dinamičen in interpretativen proces, ki presega pravno-formalne okvire in zahteva poglobljeno razumevanje otrokovega življenjskega konteksta. Pri tem ima osrednjo vlogo doktrina socialnega dela z družino, ki s svojimi koncepti in metodami omogoča odnosni, kontekstualni in celostni pristop k razumevanju družinske dinamike, starševanja in otrokove perspektive.

Čeprav enotnih meril za presojo otrokovih koristi ni, mednarodna raziskava (Zumbach idr., 2022) poudarja področja, ki se zelo ujemajo z metodologijo socialnega dela z družino in potrjujejo osrednje mesto stroke v procesih vrednotenja otrokovih koristi.

Kljub temu je analiza razkrila številne vrzeli. Na eni strani pravni sistem krepi normativne zahteve po zgornjem in kakovostnem delu z družinami, na drugi pa sodna praksa v postopkih, povezanih z varstvom otrokovih koristi, pogosto kaže nezaupanje v strokovno presojanje socialnega dela in prednostno upošteva druge strokovne perspektive. Pomen tega razhajanja je toliko večji, ker ima socialno delo v teh postopkih osrednjo zakonsko podlago in ključno vlogo v celotnem procesu dela z družino.

Ta paradoks razkriva pomemben sistemski izziv – stroka socialnega dela je sicer normativno prepoznana kot ključna za varovanje in uresničevanje otrokovih koristi, vendar njena strokovnost, zlasti skozi pravno prizmo, pogosto ni ustrezno ovrednotena. Hkrati razberem tudi, da državna politika do socialnega dela vztrajno ohranja ambivalenten odnos. To se kaže v obsežnem in zelo zahtevnem naboru nalog, ki jih sistemsko nalaga predvsem centrom za socialno delo, hkrati pa v pomanjkanju ustreznega strokovnega in

materialnega priznanja ter omejeni javni in politični prepoznanosti prispevka stroke socialnega dela.

Na to opozarja tudi sodobna literatura. Munro (2019) trdi, da učinkovita zaščita otrok zahteva razmere, ki socialnim delavcem omogočajo strokovni prostor za presojo v primerih negotovosti in jih razbremenjujejo pretirane administrativne in proceduralne obremenitve. Analitične in odnosne spretosti socialnih delavcev so temelj celostnega razumevanja otrokovega konteksta, zato je za uresničevanje otrokovih koristi nujna usklajena podpora sistema in strok.

Navedena spoznanja omogočajo nadaljnji razvoj sistema varstva otrok in njihovih koristi, predvsem v smeri večje prepoznavnosti in ustrežnejše umestitve vloge socialnega dela. Pot k spremembam se lahko začne že na ravni vsakdanjega strokovnega dela, ko socialne delavke in delavci pri delu, presoji in dokumentiranju dosledno uporabljajo koncepte, jezik in metodološka izhodišča socialnega dela in tako jasno poudarjajo svoj specifični prispevek.

Analiza ponovno potrjuje, da je socialno delo s svojim odnosnim, kontekstualnim in strokovno utemeljenim pristopom nepogrešljivo pri uresničevanju otrokovih koristi; zato je krepitev njegove vidnosti, strokovne avtonomije in sistemske podpore ključna v socialnovarstvenem in družinskopravnem sistemu.

Viri

- Adams, A., Erath, P., & Shardlow, S. (2000). *Fundamentals of social work in selected European countries: historical and political context, present theory, practice, perspectives*. Lyme Regis: Russell House Publishing.
- Bamford, T. (2015). *A contemporary history of social work: learning from the past*. Bristol: Policy Press.
- Bester, J.C. (2018). The best interest standard and children: clarifying a concept and responding to its critics. *Journal of Medical Ethics*, 45(2), 117–123. Pridobljeno 5. 11. 2024 s <https://www.jstor.org/stable/26884767?seq=1>
- Burkelc, F. (2023). Problematika izvedenstva v družinskih zadevah. *Odvetnik*, 4(112). Pridobljeno 20. 2. 2025 s <https://www.odv-zb.si/upload/revija/2023/ODVETNIK%20st-112.pdf>
- Carbone, J. (1995). Reviewed work(s): Child custody and the best interests of children – a review of »from father's property to children's rights: the history of child custody in the United States« by Mary Ann Mason. *Family Law Quarterly*, 29(3), 721–739.
- Cossar, J., Brandon, M., & Jordan, P. (2014). »You've got to trust her and she's got to trust you«: children's views on participation in the child protection system. *Child and Family Social Work*, 21(1), 103–111. Pridobljeno 20. 2. 2025 s <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/cfs.12115>
- Čacinovič Vogrinčič, G., & Mešl, N. (2019). *Socialno delo z družino: soustvarjanje zelenih izidov in družinske razvidnosti*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Čižman, G. (2019). Določanje koristi otroka v postopku zaščite na centru za socialno delo. V V. Leskovšek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji* (str. 60–79). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- Čujovič, M. (2019). 7. člen, 143. člen, 153–155. člen. V B. Novak (ur.), *Komentar Družinskega zakonika* (str. 58–76; 445–449; 476–480). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Družinski zakonik (2017). *Ur. l. RS*, št. 15/17, 21/18 – ZNOrg, 22/19, 67/19 – ZMatR-C, 200/20 – ZOOMTVI, 94/22 – odl. US, 94/22 – odl. US, 5/23 in 34/24 – odl. US.
- Flick, U. (2015). *Introducing research methodology*. London: Sage.
- Grindheim, L. T., Borgen, J. S., & Ødegaard, E. E. (2021). In the best interests of the child: from the century of the child to the century of sustainability. V E. E. Ødegaard, & J. S. Borgen (ur.), *Childhood cultures in transformation* (str. 13–36). London: Routledge.
- Jager Agius, I. (2014). Uvodni prispevek: Razvoj mednarodnega prava otrokovih pravic. V I. Jager Agius (ur.), *Otrokove pravice v Sloveniji od normativnih standardov do učinkovitega varstva*. Zbornik ob 25-letnici Konvencije o otrokovih pravicah (str. XVII–XXVI). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Konvencija o otrokovih pravicah (1990). *Ur. l. SFRJ-MP*, 15/1990, *Ur. l. RS*, 9/1992, 3/1993, 9/1993, 5/1999, 2/2008, 3/2011 in 9/2012.
- Kopelman, L. M. (2018). Why the best interest standard is not self-defeating, too individualistic, unknowable, vague or subjective. *The American Journal of Bioethics*, 18(8), 34–45. Pridobljeno 20. 2. 2025 s <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15265161.2018.1485768>
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (2024). Centri za socialno delo. Pridobljeno 4. 11. 2024 s <https://www.gov.si teme/centri-za-socialno-delo/>
- Munro, E. (2019). *Effective child protection*. London: SAGE Publications.
- Narat, T., & Boljka, U. (2017). *Generaciji navidezne svobode*. Ljubljana: Sophia.
- Podreka, J., & Tašner, V. (2019). Zaščita otrok ali od brezpravnega objekta do subjekta pravic in največje koristi otroka. V V. Leskovšek, T. Kodele, & N. Mešl (ur.), *Zaščita otrok pred nasiljem in zanemarjanjem v Sloveniji* (str. 17–36). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja (2024). Skupni projekt EU in Sveta Evrope »Zagotavljanje največje koristi otroka v civilnih sodnih postopkih v Sloveniji«. Pridobljeno 20. 2. 2025 s https://pic.si/wp-content/uploads/PIC_Priporocila.pdf
- Skupnost centrov za socialno delo Slovenije (2024). *Katalog javnih pooblastil, nalog po zakonu in storitev, ki jih izvajajo centri za socialno delo*. Pridobljeno 21. 1. 2025 s https://www.scsd.si/files/Katalog_nalog_CSD_2024_ZSV_in_ZDOsk-1.pdf
- Ustava Republike Slovenije (1991). *Ur. l. RS*, št. 33/1991-I.
- Švab, A., (2017). Nekateri sociološki vidiki otrokocentričnosti in protektivnega otroštva v pozni modernosti. V T. Narat, & U. Boljka, U. (ur.), *Generaciji navidezne svobode: otroci in starši v sodobni družbi* (str. 53–68). Ljubljana: Sophia.
- Varuh človekovih pravic RS (b.d). *Konvencija o otrokovih pravicah*. Pridobljeno 21. 1. 2025 s <https://www.varuh-rs.si/pravni-temelji-cp/ozn-organizacija-zdruzenih-narodov/konvencija-o-otrok-ovih-pravicah/>
- Zakon o socialnem varstvu (2007). *Ur. l. RS*, št. 3/07, 23/07, 41/07, 41/07, 61/10.
- Zaviršek, D., & Leskovšek, V. (ur.) (2006). *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji: med družbenimi gibanji in političnimi sistemi*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Zermatten, J. (2010). *The best interests of the child: literal analysis, function and implementation, working report 2010*. Institut international des droits de L'enfant. Pridobljeno 25. 2. 2026 s https://childsrightrights.org/documents/publications/wr/wr_best-interest-child2009.pdf
- Zumbach, J., Brubacher, P. S., Davis, F., de Ruiter, C., Ireland, L. J., McNamara, K., October, M., Saini, M., Volbert, R., & Laajasalo, T. (2022). International perspectives on guidelines

and policies for child custody and child maltreatment risk evaluations: a preliminary comparative analysis across selected countries in Europe and North America. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 951768. Pridobljeno 21. 2. 2025 s https://www.researchgate.net/publication/364246924_International_perspective_on_guidelines_and_policies_for_child_custody_and_child_maltreatment_risk_evaluations_A_preliminary_comparative_analysis_across_selected_countries_in_Europe_and_North_America/link/662823f443f8df018d252d83/download

Žnidar, A., Rape Žiberna, T., & Rihter, L., (2020). Reorganizacija centrov za socialno delo kot izziv za uporabo sodobnih konceptov socialnega dela. *Socialno delo*, 59(2-3), 159-180. Pridobljeno 16. 2. 2025 s https://www.revija-socialnodelo.si/mma/4___znidar__Rape___ibera__Rihter.pdf/2020062314035742/